

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва курсу	ФРОНТИР В УКРАЇНСЬКОМУ ІСТОРИЧНОМУ ПРОСТОРІ
Викладач	БОНДАРЕНКО Олександр Володимирович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи
Контактний тел.	+38(066) 649-24-51
E-mail:	o.v.bondarenko.un@gmail.com
Обсяг та ознаки дисципліни	Вибіркова дисципліна, змістових модулів – 2. Форма контролю: залік. Загальна кількість кредитів – 4, годин – 120. Формат: очний (offline / face to face) / дистанційний (online). Мова викладання: українська.
Консультації	Консультації проводяться відповідно до Графіку, розміщеному в інформаційному ресурсі moodle.kntu.kr.ua ; у режимі відеоконференцій Zoom, через електронну пошту, Viber, за домовленістю.
Пререквізити	Потребує базових знань з всесвітньої історії та історії України

1. Мета і завдання дисципліни

Мета вивчення навчальної дисципліни полягає у засвоєнні студентами теоретико-методологічних основ фронтирної теорії та її застосуванні для комплексного вивчення історії українських земель. Дисципліна має на меті розкрити феномен фронтиру як динамічного прикордонного простору, що істотно вплинув на формування української ідентичності, політичних структур та культурних взаємодій. У результаті опанування курсу здобувачі вищої освіти зможуть критично аналізувати роль прикордонних зон у державотворчих процесах та міжцивілізаційних контактах.

Основні завдання дисципліни полягають у формуванні розуміння феномену фронтиру як особливого соціокультурного та політичного явища в історії України. Курс має на меті показати роль прикордонних територій у процесах державотворення, етнокультурних контактів та трансформацій суспільства. Важливим завданням є розвиток навичок критичного аналізу джерел та історіографії, що висвітлюють проблематику фронтиру. Дисципліна також сприяє усвідомленню значення фронтиру для сучасної ідентичності та історичної пам'яті українського народу. Кінцевою метою є сприяння глибшому розумінню багатовимірності української історії через призму фронтирних студій, включаючи регіональні особливості та їхнє значення у загальноєвропейському контексті.

2. Результати навчання

У результаті вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти повинні

знати:

- основні концепції та теоретичні підходи до вивчення феномену фронтиру в історичному просторі;
- ключові етапи формування та трансформації прикордонних територій України у різні історичні періоди;
- особливості соціальних, культурних та політичних процесів, що відбувалися на українських фронтірних землях;
- значення фронтиру для розвитку української ідентичності та історичної пам'яті.

уміти:

- застосовувати теоретичні концепції фронтиру для аналізу історичних процесів на українських землях;
- інтерпретувати джерела та історіографічні матеріали, що висвітлюють прикордонні території та їхню роль;
- порівнювати різні моделі розвитку фронтірних регіонів у контексті європейської та світової історії;
- формулювати власні висновки щодо впливу фронтиру на формування української ідентичності та державності.

3. Політика курсу та академічна доброчесність

Очікується, що здобувачі вищої освіти будуть дотримуватися принципів академічної доброчесності, усвідомлювати наслідки її порушення.

У процесі організації освітнього процесу в Центральноукраїнському національному технічному університеті здобувачі вищої освіти, викладачі та адміністрація діють відповідно до Положення про організацію освітнього процесу в ЦНТУ; Положення про організацію вивчення вибіркових навчальних дисциплін та формування індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти; Кодексу академічної доброчесності ЦНТУ.

4. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ФРОНТИРУ

Тема 1. Поняття «фронтір» у світовій та українській історіографії.

Тема 2. Методологічні підходи до дослідження прикордонних територій.

Тема 3. Давні та середньовічні українські землі як фронтірні простори.

Тема 4. Взаємодія культур і цивілізацій на українських прикордоннях.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2: УКРАЇНСЬКИЙ ФРОНТИР У НОВИЙ ТА НОВІТНІЙ ЧАС

Тема 5. Козацький фронтір та його роль у формуванні української державності.

Тема 6. Фронтірні території України у складі імперій (XVIII–XIX ст.).

Тема 7. Український фронтір у XX столітті: війни, міграції, трансформації.

Тема 8. Фронтір як чинник сучасної української ідентичності та історичної пам'яті.

5. Система оцінювання та вимоги

Види контролю: поточний, підсумковий.

Методи контролю: спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне опитування, письмовий контроль.

Рейтинг студента із засвоєння дисципліни визначається за 100 бальною системою, у тому числі: перший рубіжний контроль – 50 балів, другий рубіжний контроль – 50 балів.

Семестровий залік полягає в оцінці рівня засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу на лекційних, практичних, семінарських або лабораторних заняттях і виконання індивідуальних завдань за стобальною та дворівневою («зараховано», «не зараховано») та шкалою ЄКТС результатів навчання.

6. Рекомендована література

Базова

1. Брехуненко В. Козаки на Степовому Кордоні Європи: Типологія козацьких спільнот XVI – першої половини XVII ст. К., 2011.
2. Верменич Я. В. Територіальна ідентичність українського пограниччя: історичні витоки та геополітичні впливи / Відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. – К.: Інститут історії України, 2019. 367 с.
3. Верменич Я.В. Південна Україна на цивілізаційному пограниччі/ Відповідальний редактор В.А. Смолій. – К.: Інститут історії України НАН України, 2015. – 482 с.
4. Віднянський С.В., Лисенко О.Є., Мартинов А.Ю. Український проєкт. Цивілізаційні фронтири та соціокультурні екстрими XX – початку XXI століть. Аналітична доповідь. К.: Інститут історії України НАН України, 2022. 128 с.
5. Зарицький Т. Парадигма Прикордоння і центр-периферійні підходи. *Україна Модерна*. – 2011. № 18. С. 79–99.
6. Каппелер А. Україна між Сходом і Заходом. Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник. Випуск 2. – Харків: Майдан, 1999. – С. 5-12.
7. Каюк С. Розширення фронтиру: Задунайська Січ та Кубань?// Український мультифронтир: нова схема історії України (неоліт – початок XX століття) / Упор. С. Громенко. Харків: ВД «Фабула», 2024. 480 с. С. 377-382.
8. Каюк С. Фронтирні спільноти Південної України другої половини XVIII – початку XIX ст.: відповідь імперіям. Чорноморська минувшина. 2022. Вип.17. С. 34-46;
9. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / Пер. з англ. Р. Клочко. Х., 2016. 496 с.
10. Український Мультифронтир: нова схема історії України (неоліт – початок XX століття) / Упор. С. Громенко. – Харків: ВД «Фабула», 2024. 480 с
11. Українсько-російське пограниччя у просторі конфлікту ідентичностей в історії та сучасності / Відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2024. 331 с.
12. Чорновол І. Компаративні фронтири: світовий і вітчизняний вимір. К.: Критика, 2015. 376 с.

Допоміжна

1. Верменич Я. Пограниччя як соціокультурний феномен: просторовий вимір. *Регіональна історія України*. 2012. Вип. 6. С. 67-90.
2. Дмитрук В. Російсько-український кордон і прикордоння як об'єкт дослідження історичної регіоналістики. *Регіональна історія України*. 2012. Вип. 6. С. 91–100.
3. Кононов І. Етнос. Цінності. Комунікація. Луганськ : Альма-матер, 2000. 494 с.
4. Кравченко О. «Схід» як культурно-політичний концепт в українській регіоналістиці. Традиційна культура в умовах глобалізації: регіональні особливості та розвиток туризму. Харків, 2013. С. 80–86.
5. Кривицька О. Дискурс пограниччя в соціокультурних дослідженнях: теоретико-методологічні аспекти. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних*

- досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2015. Вип. 4 (78). С. 173–194.
6. Кривицька О. Ідентичність українського пограниччя: Донбас. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2017. Вип. 1(87). С. 293-313
 7. Степико М. Українська ідентичність : феномен і засади формування. К.: НІСД, 2011. 336 с.
 8. Сухомлинов О.М. Культурні пограниччя: Новий погляд на стару проблему: Монографія.— Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008.— 212 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського
2. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/libukr.html> – каталог національних бібліотек та інформаційних центрів України.
3. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/libweb.html> - каталог національних бібліотек країн світу.
4. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/books.html> - каталог електронних бібліотек України.
5. <http://www.friends-forum.com/forum/printthread.php?t=5838&pp=30> - енциклопедії та словники.
6. <http://www.nbuv.gov.ua/online-2010/> - передплачені науково-інформаційні ресурси НБУ ім. В.І.Вернадського.
7. <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/> - електронні наукові видання НБУ ім.В.І.Вернадського.
8. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/51917> - Регіональна історія України (Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України).